

INSON EKOLOGIYASINING TIBBIYOTDAGI ROLI

To'xtayev Sobirjon

Asaka Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson ekologiyasining tibbiyot fanlari tizimidagi o'rni, atrof-muhitning inson salomatligiga ta'siri, ekologik omillar natijasida yuzaga keladigan kasalliklar, ularni erta aniqlash, oldini olish va profilaktik chora-tadbirlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ekologik xavfsizlik, global ekologik muammolar, urbanizatsiya, sanoat chiqindilari, iqlim o'zgarishi va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi jarayonlarning inson organizmiga bevosita ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Inson ekologiyasi va tibbiyotning integratsiyasi sog'liqni saqlash tizimida profilaktik yondashuvni kuchaytirish, ekologiya va tibbiy xizmatlar o'rtasidagi uzviy hamkorlikni shakllantirishda muhim dinamikani namoyon qiladi.

Kalit so'zlar: inson ekologiyasi, tibbiyot ekologiyasi, atrof-muhit, ekologik xavfsizlik, salomatlik, ekologik omillar, iqlim o'zgarishi, urbanizatsiya, biomonitoring, profilaktika.

KIRISH

XXI asrda ekologik muvozanatning buzilishi, global iqlim o'zgarishi, urbanizatsiya, sanoat chiqindilarining ortishi, yangi texnologiyalar ta'siri va tabiiy resurslarning kamayib borishi inson salomatligiga bevosita ta'sir qilmoqda. Shu bois ekologiya va tibbiyotning o'zaro integratsiyalashuvi, ya'ni inson ekologiyasi fani dolzarb yo'nalishlardan biriga aylandi. Inson ekologiyasi — bu inson organizmi va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sirlarni o'rganuvchi fan bo'lib, tibbiyotda ekologik xavflarni erta aniqlash, turli kasalliklarning kelib chiqish sabablari va ularni oldini olish strategiyalarini ishlab chiqishda katta ahamiyatga ega.

Inson ekologiyasining ilmiy asoslari

Inson ekologiyasi quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

-Fizik ekologik omillar: radiatsiya, shovqin, vibratsiya, elektromagnit maydonlar.

- Kimyoviy omillar: havo, suv, tuproqdagi toksik moddalar, og‘ir metall ionlari, pestitsidlar.

-Biologik omillar: mikroorganizmlar, viruslar, parazitlar, allergenlar.

-Ijtimoiy-psixologik omillar: stress, migratsiya, urbanizatsiya, ishlab chiqarish muhitlari.

Ushbu omillar tizimi inson organizmiga turlicha ta’sir ko’rsatadi. Inson ekologiyasi ana shu ta’sirlarni ilmiy asosda baholab, tibbiyot fanlari bilan bog‘liq holda sog‘liqni saqlashga xizmat qiladi.

Tibbiyotda inson ekologiyasining o‘rni

Tibbiyotda ekologik yondashuv quyidagi jihatlarida muhim:

Kasalliklarning ekologik kelib chiqishi

Ko‘plab kasalliklar ekologik omillar bilan bog‘liq: yurak-qon tomir kasalliklari (havo ifloslanishi tufayli), saraton kasalliklari (radiatsiya va kimyoviy kantserogenlar ta’siri), nafas tizimi kasalliklari (zaharli gazlar, chang), allergiyalar (biologik va kimyoviy allergenlar), reproduktiv muammolar (og‘ir metallar, gormon buzuvchi moddalardan).

Tibbiy ekologik monitoring

Sog‘liqni saqlash tizimi ekologik monitoring orqali quyidagi jarayonlarni nazorat qiladi: atmosfera havosi sifatini baholash, ichimlik suvi tozaligi, oziq-ovqat mahsulotlarining ekologik xavfsizligi, radiatsion fon monitoringi, biologik xavfsizlik.

Profilaktika va erta tashxis

Tibbiyotda profilaktika ekologik sog‘liqni saqlashning eng asosiy vazifasidir: immunitetni mustahkamlash, ekologik gigiyena, xavfli hududlarni zonal bo‘lish, aholiga ekologik madaniyatni targ‘ib qilish.

Atrof-muhitning inson fiziologiyasiga ta’siri

Havo sifatining salomatlikka ta’siri ifloslangan havo bronxit, astma, o‘pka saratoni, yurak xastaligi kabi kasalliklarni keltirib chiqaradi. PM2.5 va PM10 zarrachalari eng xavflisi hisoblanadi.

Suv resurslari va sog‘liq

Notoza suv ichak kasalliklari, gepatit, parazitlar kasalliklarga sabab bo'ladi. Suvdagi nitratlar bolalarda metgemoglobinemiya keltirib chiqarishi aniqlangan.

Oziq-ovqat ekologiyasi

Pestitsidlar, nitratlar, GMO, konservantlar inson metabolizmi, endokrin tizimi va immunitetga salbiy ta'sir o'tkazadi.

Iqlim o'zgarishi

Global isish quyidagilarga olib kelmoqda: issiq urish, infeksiya kasalliklar tarqalishi, oziq-ovqat tanqisligi, stress va depressiya.

Ekologik xavfsizlik va sog'liqni saqlash

Ekologik xavfsizlik — bu inson hayoti uchun xavf tug'diruvchi ekologik omillarning oldini olish, kamaytirish va boshqarish tizimi.

Sanoat chiqindilarining tibbiy tahlili

Zaharli chiqindilar: qo'rg'oshin, simob, kadmii, mis, kadmii kabi moddalar nevrologik, gematologik va reproduktiv tizimlarga zarar yetkazadi.

Urbanizatsiya va shahar ekologiyasi

Aholining zichligi, transport gazlari, shovqin stressi, yashil hududlarning kamayishi tibbiyotning ekologik faoliyatini kuchaytiradi.

Ekologik profilaktika

yirik shaharlar uchun "yashil zona" loyihalari, ekologik transport, sog'lom turmush tarzi, bolalar va ayollar salomatligi uchun ekologik himoya choralari.

Inson ekologiyasi va tibbiy ta'lim

Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida ekologik xavfsizlik va tibbiyot ekologiyasi bo'yicha maxsus kurslar tashkil etilmoqda. Bu esa yangi avlod shifokorlarining ekologik fikrlashini shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Inson ekologiyasi va global sog'liq muammolari

Pandemiyalar

Atrof-muhitning antropogen o'zgarishi viruslarning ko'payishi uchun imkoniyat yaratadi (masalan, COVID-19).

Radiatsion muammolar

Chernobil, Fukušima kabi falokatlar natijasida ko‘plab onkologik va genetika bilan bog‘liq kasalliklar ortdi.

Biologik xilma-xillikning kamayishi

Immun tizimining zaiflashuvi va allergik kasalliklar ko‘payishiga sabab.

XULOSA

Inson ekologiyasi tibbiyotning eng muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida inson salomatligini atrof-muhit bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganadi. Ekologik omillarni nazorat qilish, monitoring tizimlarini kuchaytirish, profilaktika tadbirlarini takomillashtirish sog‘liqni saqlash tizimining barqaror rivojlanishida asosiy omillardan bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, ekologik savodxonlik, tibbiy ekologik yondashuv va xavfsiz muhit yaratish insoniyat kelajagining muhim tarkibiy qismidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Odum E. “Ekologiya asoslari”. — T.: Fan, 2005.
2. WHO. “Environmental Health Guidelines”. Geneva, 2021.
3. Miller G. “Environmental Science”. – USA, 2019.
4. Karimov U., Tursunov J. “Tibbiy ekologiya”. — Toshkent, 2017.
5. United Nations Report on Climate Change, 2023.
6. Nazarov B.X. “Inson ekologiyasi va sog‘liqni saqlash”. — T.: O‘zbekiston, 2018.
7. FAO Food Safety Report, 2020.
8. “Atrof-muhit va inson salomatligi” – O‘zbekiston Respublikasi SSV, 2022.